

Jakten på dømmekraft moralsk uro

Om hverdagsetikk og
den helhetlige omsorgen

Jakten på dømmekraft

Kunnskap har bare den som kan skille mellom godt og vondt (Platon)

Dømmekraftens kilder
Min / vår dannelsesreise
på vegen hit ?

Døden er livsviktig

Snakk sant om døden

For å komme på
godfot med døden
er det ikke annet å
gjøre enn å søke
dens nærhet

Montaigne

”The total pain”

Cicely Saunders

Hva er en verdig død?

Den døende som livets lærer

Det åndelige i eksistensen.

Å følge mennesker til døden, langsomt over tid. Døende menneskers opplevelse av eksistensiell dobbelthet

- 1 Jeg relaterer, altså er jeg
- 2 Interaksjonen mellom mennesket og Gud
- 3 Å forholde seg til nåtid, fortid, fremtid
- 4 Eksistensiell kamp, å akseptere døden der livet intensiveres (nå eller aldri)

Rita Nilsson og Elgaard Sørensen Nordisk Sykepleieforskning nr 2/2013

**Gi sorgen
rom og tid**

**Hva er trøst?
(vi skrev
trøst på døra)**

Ofte lindre, alltid trøste

Hvordan lindre ” The total pain ”

- ▶ Sykdomslidelsen
 - ▶ Behandlingslidelsen
 - ▶ Livslidelsen
 - ▶ Omsorgslidelsen
 - ▶ Familielidelsen
-
- ▶ Når er nok nok ?
 - ▶ Hvem kan gi beslutningsstøtte?

Hverdagsetikk har ånd

Å lære å elske er å lære å se
Oppmerksomhetens språk

Hvordan går det med
verdiene?

Den etiske fordring (Løgstrup)

Felles etikkforståelse?

**Etikk er en praktisk disiplin.
(anvendt etikk, – moralsk praksis)**

Den sier noe om hvordan vi **bør** forholde oss til hverandre.

Den spør hvordan vi kan skape **forpliktelse** mot våre bør i praksis.

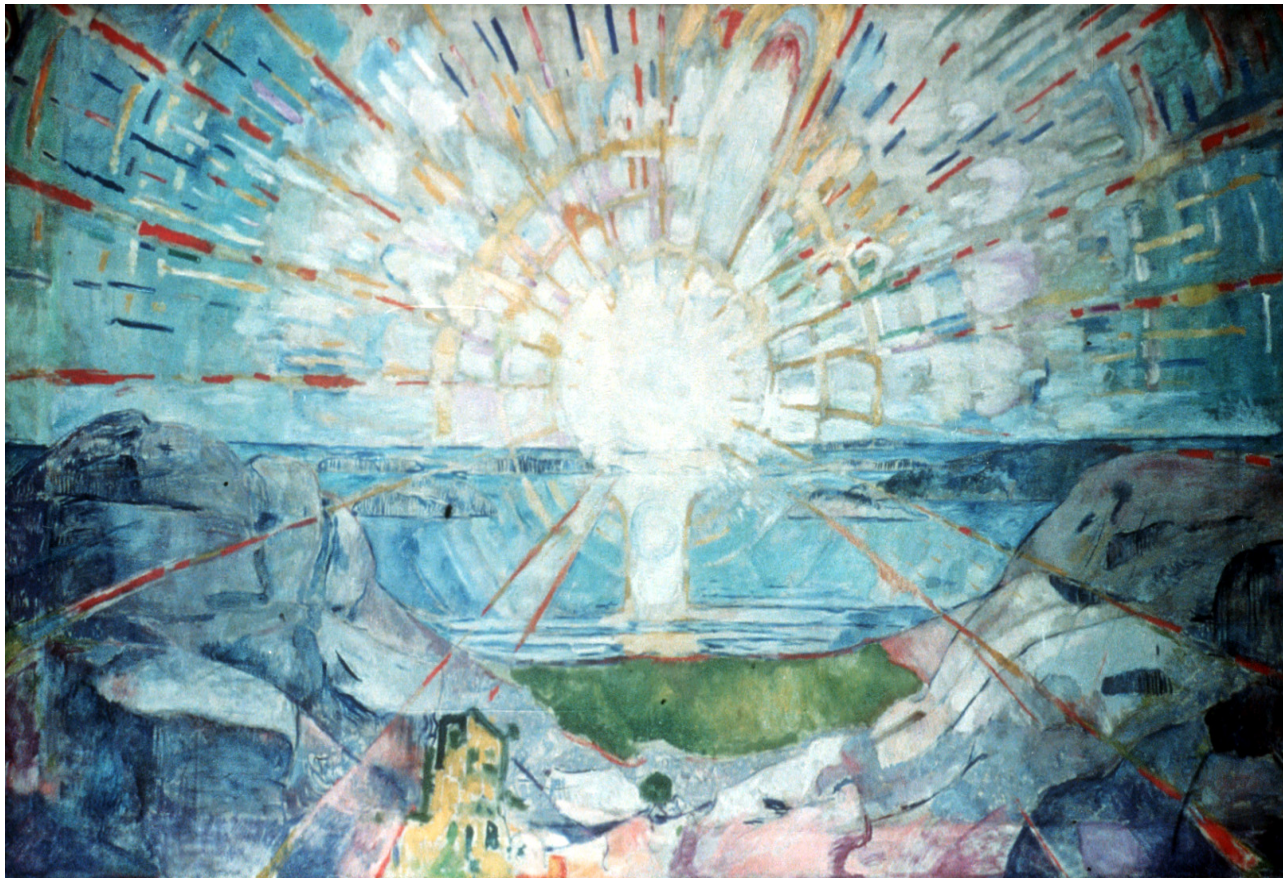
Guttorm Fløystad

Etikk er farlig, – etikk haster

A.J Vetlesen

Tidsbilde – moralsk uro?

Endring og tempo

Når endringens vind blåser

Etikk er menneskesyn (Kemp)

Kjernen er menneskeverdet

” Slik vi betrakter et menneske, slik behandler vi det også ”

Mennesker som arbeider
med mennesker må
kjenne sitt materiale

Menneskeverdet er
avhengig av å komme til
uttrykk

Hvilket menneskesyn
kjennetegner vår praksis
nå?

Det åndelige menneske

Et stykke liv skal fullføres

Mennesket jakter på
identitet,
hensikt, mening,
håp og tro

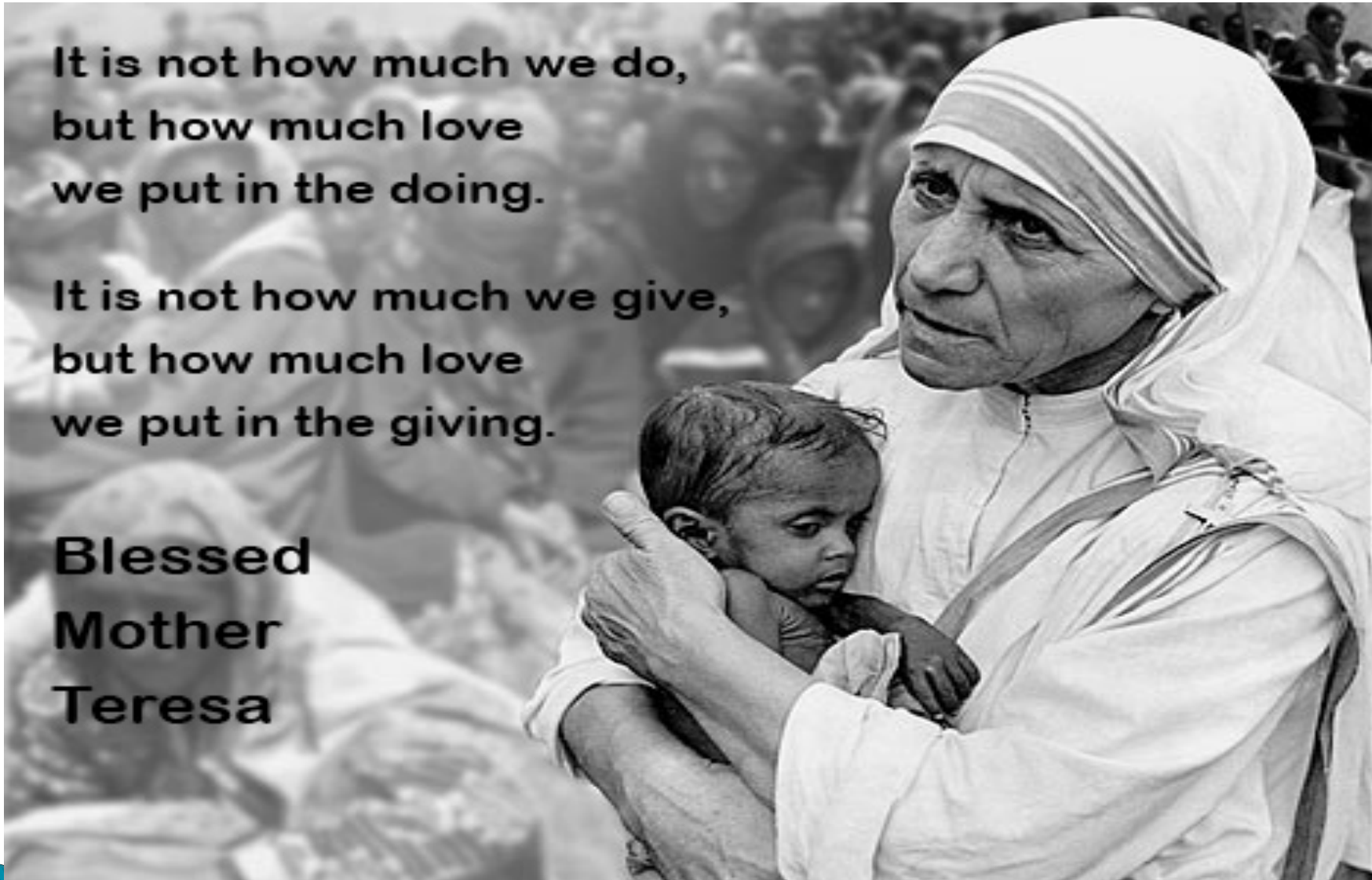

Barmhjertighetens ide

**It is not how much we do,
but how much love
we put in the doing.**

**It is not how much we give,
but how much love
we put in the giving.**

**Blessed
Mother
Teresa**

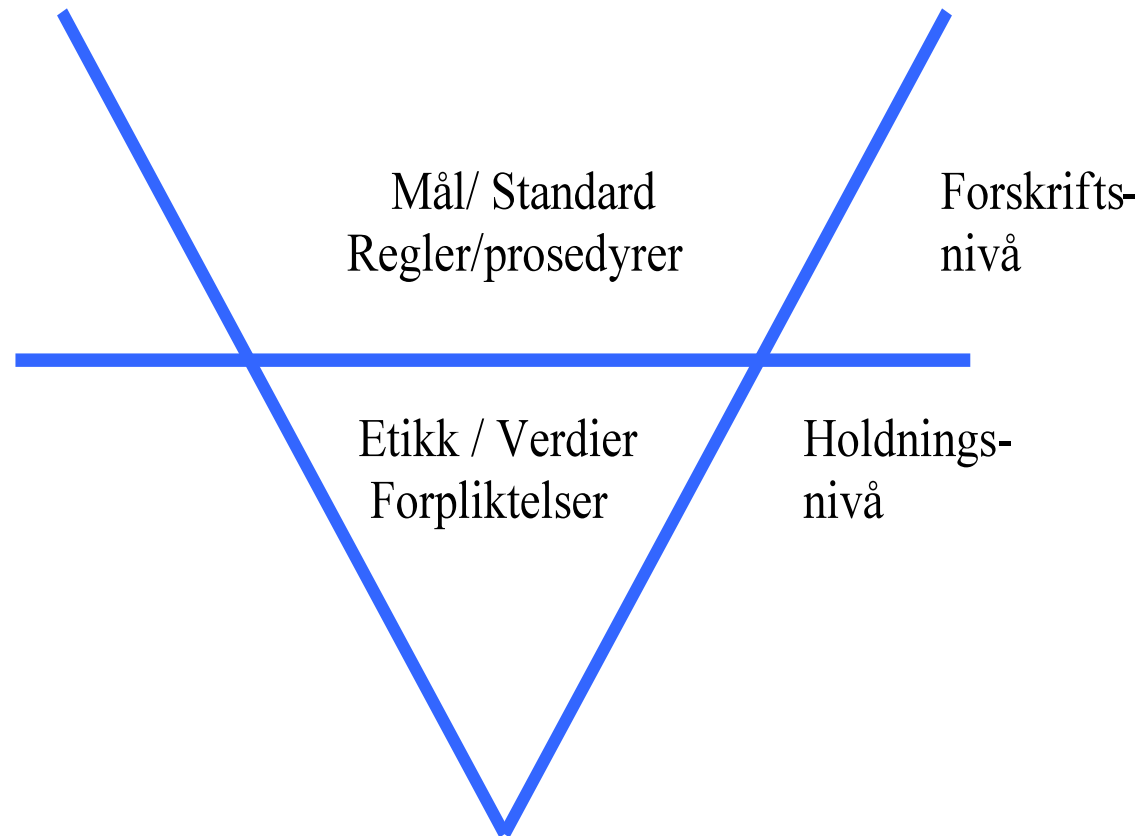

GRUNNMUREN

Hvilke verdier er sterke nok?

Hverdagsetikk og kvalitet

Modell for kvalitetsarbeid.
Guttorm Fløystad

Hverdagsetikk

Hva er profesjonsmoral?

- ▶ Evnen til å treffe beslutninger
- ▶ Praktisk dømmekraft under handlingspress
- ▶ Den profesjonelle må både kunne reflektere og beslutte

Svein Aage Christoffersen

Helhetlig palliasjon

En kappe rundt lidelsen

bekrefter livet og innser at døden er en normal/naturlig prosess

verken fremskynder eller utsetter døden

tilstreber lindring av smerter og andre plagsomme symptomer

integrerer de psykologiske og eksistensielle aspekter i omsorgen for pasienten

tilbyr et støttesystem for å hjelpe pasienten til å leve så aktivt som mulig frem til døden

tilbyr et støttesystem for å hjelpe familien under pasientens sykdom og gjennom sorgarbeidet

Viljen til å leve, ønsket om å dø

Yalom: De eksistensielle bekymringsfelt;
Friheten, aleneheten, meningsløsheten og døden

Dødsprosessens faser og svingninger

Hva gjør vi når ønsket om å dø er sterkere enn viljen til å leve ?

Hva er det som gjør møtet til et etisk prosjekt ?

Etikken "nedenfra"

De spontan livsytringer

- ▶ Grunnleggende tillit
- ▶ Talens åpenhet
- ▶ Barmhjertighet

"Ingen kan gjøre deg mindreverdigg uten ditt eget samtykke"

Eleanora Roosevelt

Makt og avhengighet

Likeverd

Etikk og pedagogikk

Vi er både feilskolert og uskolert

- ▶ Personlig etikk-forståelse
- ▶ Oppfatning av eget profesjonsansvar
- ▶ Den enkeltes personlige ”moralske kjøp”
- ▶ Den enkeltes refleksjonsferdigheter, etisk språk og forankrede etiske modeller (verktøy)
- ▶ Den enkeltes relasjonskompetanse

Kunnskaper, ferdigheter og moralsk innlevelse krever treningspedagogikk /dannelse (Benner)

Etisk kompetanse å leve oppdatert i urolige tider

De tre intellektuelle dyder (Aristoteles)

- ▶ **Episteme**, den vitenskapelige kunnskap, det som er etterprøvbart og varig
- ▶ **Techne**, det foranderlig, produksjon og handling, håndtverk og kunst, kunstnerens kunnen, ferdighetsviten, perfektionert erfaring
- ▶ **Phronesis**, moralsk praksis, praktisk klokskap/visdom, dømmekraften, den kunnskap vi har om praksis, hvilke handling er passende å gjøre nå, hva er det rette nå, i denne situasjonen?

Personlig dømmekraft, moralsk opptreden

Dømmekraft kan sies å være en persons evne til kritisk refleksjon over sin iakttagelse.

Moralsk opptreden

- 1 **Iakttagelse (persepsjon)**
vil si å få øye på det moralsk betydningsfulle i situasjonen og oppfatte hvordan dette berører de involverte.
- 2 **Dømmekraft**
refererer til vår mer nøyaktige tolkning av situasjonen. Den følelsesmessige innlevelsen, eller evnen til empati spiller en avgjørende rolle.
- 3 **Handlekraft**
å kunne gjennomføre velbegrunnede individualiserte tiltak

A.J Vetlesen

Jakten på dømmekraft

Jakter dere?

Det finnes ingen snarvei til
personlig moralsk modenhet

Mennesker kan ikke hjelpes med
oppskrifter

Bør det være anledning til å
arbeide med sårbare andre uten
systematisk, frimodig,
kollegarefleksjon?

Lederskap og hverdagskultur

LEDERSKAP

- Verdibasert
- Verdibevisst
- Synlig
- Tydelig
- Ansvarlig
- Tilgjengelig

Hvem danner dannelsen hos oss nå ?
Hvem sikrer de store ordene i våre
hverdags-kulturer ?

Forbildefunksjoner, idealer, tradisjoner,

Jesu forbildefunksjon

Forstår dere det jeg gjør?

Personlig dømmekraft

Kraften i ekte møter

- ▶ Mine modige møter
- ▶ Refleksjonskultur
- ▶ Tilbakemeldingskultur
 - Lærende personer spør
- ▶ Å kjenne seg selv
- ▶ Å skille mellom ditt og mitt

Medarbeiderskap moden samstemt samhandling

Å ta et skritt til siden Når sant skal sies

Symboler og ritualer

Hvem kan jeg gå til?

Åndelig omsorg er tilfeldighetens arena

Vi mangler strukturer, kulturer og gode strategier. Helsearbeidere er både uskolert, feilskolert, utilgjengelige. Noen er kunstnere andre er motstandere

- ▶ Vi har lenge hatt teoriene, rettighetene og pliktene
- ▶ **Generalistene, – oss alle?**
hvem kan kartlegge og forstå?
- ▶ **Spesialistene, hvem og hvordan ?**
prester, diakoner, imamer og samtalepartnere

Mot til motstand

Den danske filosof og økonom Finn Janning sier (2009)

Motstand handler om at skape et fundament, som en bedre verden kan vokse frem af. Aldri som en blind troskab overfor en position, heller ikke i opposisjon, hvilket meget motstand fejlaktig reduseres til. Snarere en konstant blottelse. Ingen forbedring finner sted uten denne blottelse, der krever mod. Al utvikling skjer i kraft af en blottelse. En åpenhet overfor det som ikke er en selv, det ukendte, det fremmede. Det vi ikke umiddelbart kan forstå, men vil forstå.

Fordi det ukendte og fremmede måske kan vise seg at skape et bedre fundament, et tredje sted, hvorfra kommende generasjoner kan skape ny livsglede.

Reflektert praksis er moralsk praksis

Refleksjon er et middel for å forsterke / forbedre profesjonaliteten i praktiske yrker, et middel til å finslipe erfaringsbasert kunnskap

Reflection-in-action ,

Reflekterer over det en oppdager i handlingen, settes bedre i stand til å handle riktig eller godt her og nå

Reflection-on-action

Tilbakeblikk, retrospektiv refleksjon for å prøve å tolke, forstå og lære noe som er erfart

(Schøn 1983)

Hvorfor er etisk refleksjon så viktig?

- ▶ Gode fagfolk vokser hvis.....
- ▶ We do not learn from experience. We learn from reflection on experience

John Dewey

- ▶ Å ta et skritt til siden
- ▶ Den kritiske analytiske tenkning
- ▶ Hvor ble det av bærekraften i det forpliktende og langsiktige tverrfaglige refleksjonsarbeidet ?

Jakten på dømmekraft

Hvordan forløse og vedlikeholde ?

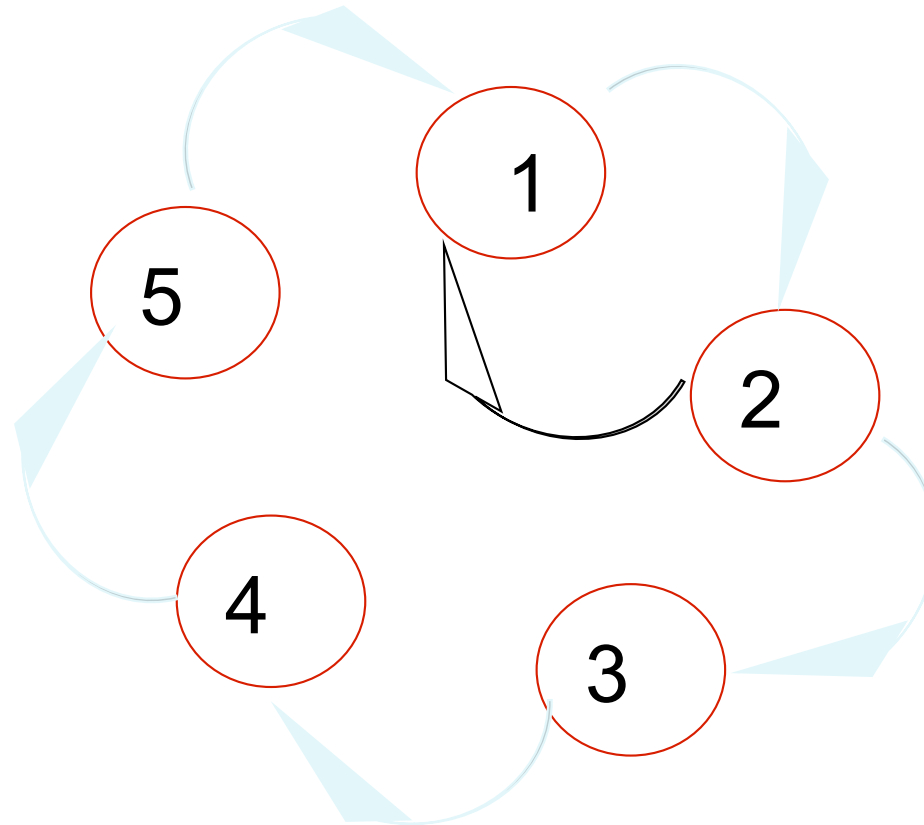
Kilder til dømmekraft

Hvordan bruker vi ?

- ▶ Kjerneverdierne
- ▶ Profesjonsverdierne (samfunnskontrakten)
- ▶ Det etiske og eksistensielle språk, de store ordene, de modne betraktningene
- ▶ De ansattes narrativ fra praksis
- ▶ De "ikke-dømmende" frimodige tilbakemeldinger
- ▶ De forankrede etiske refleksjons-modeller

Grunnmodell etisk refleksjon

(sekvensiell samtale)

Når du sier det, tenker jeg at...

etisk - refleksjon

Når verdier har det trangt – moralsk uro

Etiske dilemma

Hvilke etiske dilemma opplever jeg personlig mest krevende i min jobb NÅ?

Hvem kan jeg gå til?
Hvem har dømmekraft ?

Juridisk holdbart , faglig forsvarlig moralsk forkastelig (omsorgsfull hjelp)

Navigasjonshjulet

Kilde: *Se Gorillaen!*
Øyvind Kvalnes

Diskurs-etisk modell

SME-
modellen

- Saken
Fakta og forståelse
- Involverte parter
Rangering og konsekvenser
- Ethiske dilemma
Verdier på prøve
- Aktuelle handlingsalternativ
Rangering og konsekvenser
- Løsningsforslag
Mulige anbefalinger

MORALSK STRESS

*Når jeg vet hva jeg bør men ikke får
det til*

*De med sterk etisk sensitivitet har
det vanskeligst*

E.Severinsson

*Det er ikke bare arbeidet som
belaster personalet, men det
moralske ansvaret !*

”Å stå i forenende motsetninger“

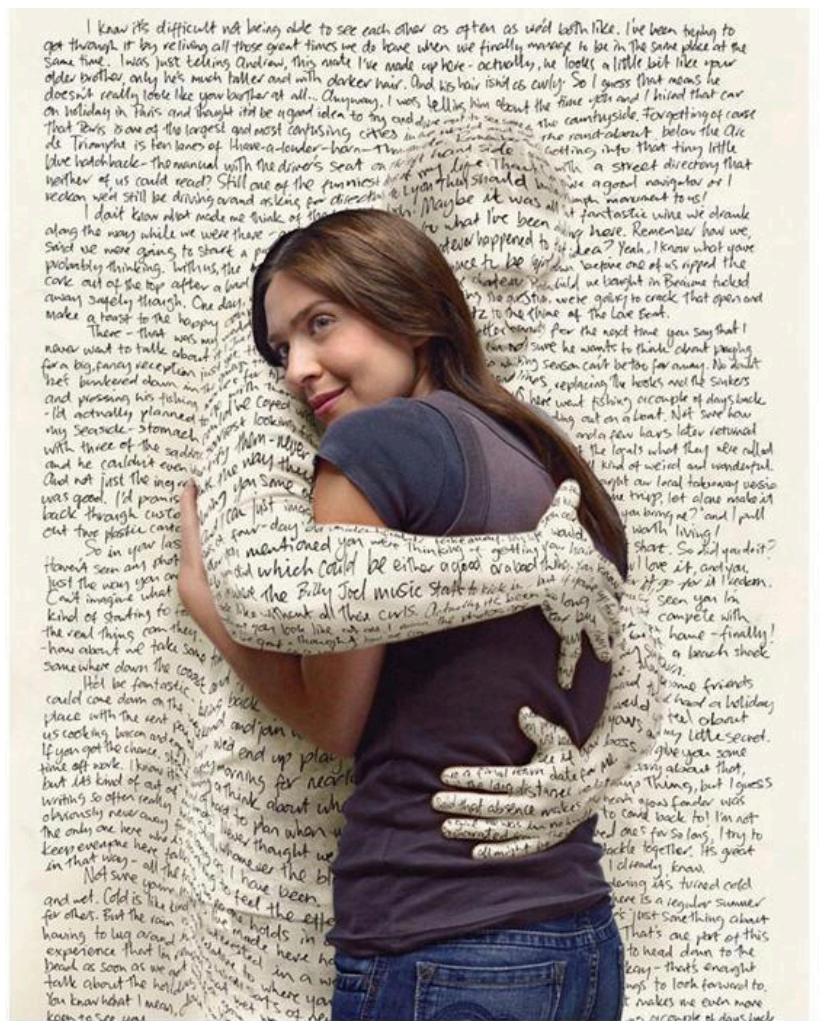
Kari Martinsen

- ▶ *Hva koster det å danne motkraft, å
arbeide motstrøms over tid ?*

Hvis jeg skal vare
lenge

Hva er personalstøtte?

- Hva vet vi om bærekraftige kilder til arbeidsglede og moralsk praksis ?

Arbeidsglede og moralsk praksis

*Det finnes en ro
og den beror på
at vi er tro ,
mot det vi tror på*

Piet Hein

Bærekraftig etikkarbeid

Bærekraften ligger i

1 Felles kjerne av etikk forståelse

møtets etikk, bevissthet / innsikt om egen og andres innflytelse

2 Lederforankringen, hverdagsledelse og kulturutvikling

(walk the talk, - på alle nivå)

3 Brukerperspektivet (gjenkjennelsen, narrative)

inntrykkene, - den virkelige virkeligheten

4 Kritisk, analytisk, frimodig, tydelig hverdagskultur og kollegarefleksjon

5 De ”rette” fasilitatorer (refleksjonsledere) og

vedlikehold av dem

6 De slitesterke, forankrede modeller og verktøy

Fra verktøy til innhold

7 Kraften i det langsiktige, hvis vi skal vare lenge

Tro på det vi tror på, og gjøre det , - langsomt, langvarig, langsiktig.

Marie Aakre

JAKTEN PÅ DØMMEKRAFT

Praksisnært etikkarbeid i helsetjenesten

GYLDENDAL
AKADEMISK